

A.Gergely András Húha-vita Lajtai Lászlóval

Megértő, méltányos, de kritikus hozzászólást tervezek Lajtai László antropológiai társaságunk konferenciájáról a Tabulában napvilágot látott írásához.¹ Szakmai vitát mondanék meghatározó jelzőként – lényegében, de mégsem tisztán „szaktudományit”, s megértőt előbb, mint lefegyverzőt. Szó nélkül hagyni talán az utókor értetlenségét vonná magára, vagy a kortársakét is alkalmasint, mindenesetre szinte „igaza lenne”, ha csak néma olvasói lennénk hőkölésének. De mert tisztázni eszélyesebb, mint lekezelni, s megérteni praktikusabb, mint félreérteni, néhány megjegyzést mégis megkockáztatok – jóllehet talán csak magánmonológként, s nem közösségi vagy intézményi képviselőként. Körülbelül úgy tehát, mint Geertz szolt az anti-antirelativista kutatói álláspontról: attól, mert nem forrongjuk túl a magunk kereső, belátó, elfogadó vagy kételkedő álláspontját, még nem vagyunk „nihilisták” a tudományközi megértés terén, de nem is hízelkedünk azzal, akinek magával az egészel mint viszonyrendszerrel van megismerési gondja...

Egy fesztivált, szakmai összejövetelt sikerült tollhegyére emelnie a jeles Kollégának, helyenként érthetetlenül sommás közlésekkel, félrenézésekkel, packázással és jobbantudással. Ez nem jellemző Rá, furcsállom is. Lehet, hirtelen felindulásból elkövetett írását egyszerűbb lenne a feledés ködébe veszni hagyni, de inkább kérdezek, hátha válaszol, s hozzászólnak még más /eddig/ meg nem szólalók is. Ha már két évvel a tárgyalt esemény után teszi közzé gondolatait, s nem is egy kifejezetten antropológiai szakmai fórumon..., akkor mindenképpen elgondolni való, mit is akarhatott vele – miközben pedig rendszeres levélkapcsolatban állunk, Ő maga is a Társaság tagja, és sehol sem szolt közvetlenül sem a szervezőknek, sem a Választmánynak, mit és hogyan csinálna jobban, máshol, vagy más céllal...?!

Mint résztvevő (megfigyelő-e vagy érintett, saját /szub/kultúrájából ki sem látó?) szakmai társasági tag, mégis úgy ítélem, sokunk helyett válaszolok itt. Nem interjúztam erről, csak egy körlevelezést egyszerűsíték le alábbi reflexióimban (és saját tónusra hangolom, elnézést a szerzői gondolatok elorzásáért, önkényes interpretálásáért!)... – de valamiféle megerősítést már bevezetőben át kell adjak Lajtainak, ugyanis reflexiókat ébresztett többekben/sokakban..., s ez nem is kevés *eredmény*. Más – bár nem lényegtelen – részletkérdés, hogy indulatokat is hevített, melyeket alábbiakban jobbára tompítani fogok... S ami ennek dacára sem fog sikerülni, az a látszat-összhang, a kegyeletes egyetértés, vagy a készséges jóváhagyás akut öröme, melyre talán épp Ő nem tart igazán igényt.

---

¹ Lajtai László: Kultúrák és értékek. A „Jó”, a „Rossz” és az antropológus. A Magyar Kulturális Antropológiai Társaság III. vándorkonferenciája 2012. *Tabula*, 2014 (15)1. http://tabula.neprajz.hu/neprajz.07.151a.php?bm=1&as=398&kr=A_10_%3D%222014%2015%281%29%22

Válaszom mintegy másfél éve vár a Tabulában esedékes megjelenésre, a Szerkesztők megokolt fenntartásainak elfogadásával ezért inkább másik szakmai fórumhoz fordulok nyilvánosságért. Tegyem hozzá: köszönöm is Wilhelm Gábor érzékeny kritikai észrevételeit és Szász Antónia praktikus megjegyzéseit...!

Indításként – önreflexióval...

Mint az Antropológiai Társaság elnökének, talán bizony védenem kellene „a szakma” becsületét, presztízsét, rangját. De ezt nem tekintem /ez esetben egy igen szorgalmazott szakmai véleménnyel szemben/ sem feladatomnak, sem érvnek, sem vitaszempontnak. Lajtai írásának alapértéke, hogy *reflektál* egy szakmai konferenciára – kevesen teszik ezt, köszönet érte! Sokkal több konferencia van, mint ahány publikált kritikai vélemény, s ez valódi hiányosság, s köztudottan nemcsak az antropológiai szcénában van ez így. Legyen hát elsődleges *érdeme* a Szerzőnek, hogy ott volt, látott, véleményt formált, s közzétette.

Ehhez kapcsolva máris sűrű kételyeim vannak. Épp ha antropológus Ő maga is, akkor „állomásozó”, „hosszan időző”, terepválasztásban kitartást is felmutató elvárása nem igazán érvényesülhet a rendezvény helyszínén, amennyiben csupán belehallgat egy pár előadásba, s azután egészében, elnagyoltan értékel, következtet, kritizál, minősít. Ha ott volt, végigülte, jegyzetelve, közönségre is figyelve, az előadókat is ismerve, az előadások tartalmi-formai-innovatív vagy felszínes-közhelyes-unalmas mivoltát egymáshoz viszonyítva és a lehetőségek-feltételek-körülmények dimenziói között súlyba véve, korábbi konferenciákhoz (az elsőhöz-másodikhöz) kapcsolva, a hazai tudományfejlődési folyamatot átlátva, mindezek kontextusát is értékelve, netán társtudományi területek konferenciáival hasonlítva mondja el megfigyeléseit, akkor immár respektálandó egy(etlen) vélemény van birtokunkban. Ha jelen volt, s kérdezett (kérdezett? kitől? mit? nem kérdezett? miért? vitatkozott? hozzászólt? vagy csak utólag fanyalog, hogy „nincsenek viták” ehelyütt..., másokra háritva a maga jogosnak tetsző kérdéseit...?) –, akkor talán választ is kaphatott. Ezt én sem tudhatom, egyszerre két szekcióban mindig csak félig tud jelen lenni bárki is, hátmég ha másik két rezortja is adódik... De a sommás értékelés (ne vádoljam „ítélettel”) kevésbé elegáns, ha nem önképpel-önkritikával kezdjük. Amúgy – ha antropológus ténylegesen is a Szerző – lenne szíves talán nem elhamarkodottan, általánosságokban, kinyilatkoztatásokban megnyilvánulni, s főképp nem az elemző, belátó, megértő, mérlegelő, körütekintő, jelentéseket keresgélő attitűd helyett... (Lehet, eredendően orvosi szakmája más típusú intuíciók mentén enged vagy vár el áttekintő és fölfedező belátásokat. Tisztelet a doktori énjének, de e szükséges tépelődésre készítés a kutatónak ajánlva, nem az orvosnak vagy tantételek fegyőrének...).

Önkép és nagyság

Lajtai hiányolja a nagy öregeket... Igaza van. Számos nagy és idősebb nem él már, (mások csak most kezdenek azzá lenni...), többen el sem tudnának jönni, ha akarnának sem, megint jópáran külföldön élnek, további számosan épp vidéken tanítanak, konferenciáznak, vizsgáztatnak, netán terepen vannak, vagy egyszerűen csak nem volt alkalmas az időpont a jelenlétükre, sem arra, hogy pacsizzanak az épp akkor arra járó Lajtaival. A „miért nincs itt, aki itt lehetne?” jogos kérdése annak, aki ott van, de másutt is vannak történések, ahol esetleg épp jelen vannak, s ez sem kevesebb – főképp ott nem, ahol épp a kutatás, a jelenlét aktuálisan másik terepen zajlik, legalább ennyire fontos, meghatározó súllyal. A „nagy öregek” névsorát Lajtai nem mellékelte, így csak képzelhetjük, ki öreg (szerinte), ki nagy, és ha tényleg nagy, akkor miért nem megy épp a kicsikhez és felnövekvőkhöz... Mint közép-öreg, úgy látom, ha veterán-találkozó lett volna, akkor meg a fiatalokat hiányolhatta volna. Ezzel sokra nem megyünk, induljunk ki abból, hogy a *premisszáink a sajátjaink*, a

történések meg olykor rációznak a képzeletre. Legalább megfigyelhetjük (mint jelenséget) ezt is. Sőt, latolgathatjuk a „fiatalítás”, a jövőépítés, a pályakezdők perspektívái, a tudományos örökség jelenlévő aktorai szempontjából kardinális kérdéseket, melyek között Lajtai „rendet vág”. Szavai mélyéről talán fölsejlik az öröm is: mily üdvös, hogy egyre többen vannak fiatalok ezen a százötven éves tudásterületen...

A kívülállói megfigyelés egyébiránt nem képtelenség, hanem még utólag is lehetőség: nemcsak egyenes adásban közvetítették az előadások egy részét (sajnos csak egyik helyszínét), de ma is elérhetőek a felvételek, kitéve minden szakmai mérlegelésnek, utókorai reflexiónak.² Sőt: mert hozzáférhetőek, fölmenthetnek az elnagyolt és általános kritikai máskéntgondolás nyűgje alól, helyette konkrétan idézhető, megnevezhető, melyik mellékmondatában vagy sugallatában kire gondol és miért... Netán – bár Eriksent parafrázálva – kis előadásokban is meghallhatók nagy következtetések, ha úgy, ha ezért hallgatja őket az ember...

Alkalmazott vagy elkótyavetyélt tudás...?

Írása második alpontjában Lajtai a szekciók és előadások közötti relációkat nagyvonalúan elintézi egy kedvesen általánosító mondattal: „Az egyes szekciók és előadások között csak ritkán és elég halványan lehetett felfedezni különösebb egymáshoz tartozást”. Nem részletezi, hogy a „hiányzó moderálás” kinek hiányzott, mit illett volna tennie és miért kellett volna keményebben (?), takarékosabban (?), szigorúbban (?) eljárnia az előadók ellenében bárkinek is – de tény, hogy ez nem volt cél, amúgy meg moderálás éppenséggel volt is. Esetenként épp egy folyamatban lévő terepmunka tépelődéseinek, dilemmáinak felmutatása, kérdéseinek és módszerainak állapotrajza volt az előadás tárgya, szabott időben és térben – mitől lett volna mindez „szakmaibb”? Ezt rejtve hagyja, s jó okkal azt is, hol s kinél érezte ezt a kérdést indokoltnak. Kár volt így eljárnia, vitatkozni elsődlegesen azzal lehet, ami vita és megértés tárgya, de a „lefelé minősítés” ritkán ilyen. S ha kérdés helyett állítások vannak, az sem igazán kooperatív gesztus, még kevésbé integratív. Lajtai elnagyolt minősítése epirikusan is kedves barátságталansággal színezve már így hangzik: „Szinte egyáltalán nem voltak kérdések, viták vagy mélyebb elemzések pedig különösen nem. Az előadók – néha kissé stresszesen – elmondták-ledarálták szövegüket, majd úgy tűnt, maguk sem tudják, örüljenek, hogy túl vannak rajta, s így beírhatják önéletrajzukba, vagy azért jó lenne a témák maguk által meggyőződéssel vallott érdekességét valamiféle élő beszélgetéssel követni, kiegészíteni...”. Rejtve hagyja, hogy az 55 előadó közül kikre érvényes a „mélyebb” vagy a „néha kissé stresszes” tónus. Amit állít, az saját érzékenységem szerint egyértelmű kioktatási jogosultság, annak titkolásával ugyanakkor, hogy az ötvennél több előadást miképp lehetett volna másfél napban úgy elosztani, hogy a vidékiek érkezése-utazása (önköltségen), a ráérő idők és a kiegészítő programok (film, fogadás, társasági közgyűlés) harmóniája még valamely tematikus vagy *más szervező elvnek* is megfelelhessen... Egyik mondatával az „amatőrizmust” kárhóztatja, másikkal a tematikus színpad értékeit becsüli föl. Kritikai érvként fogalmaz a kortárs külföldi trendektől elmaradásról (?), majd szinte ugyanott a kinyílt világban új utakra induló „végzősök” perspektíváiról, de egyúttal „eltűnéséről” is. Nem lehetséges (primer empiria!), hogy épp a nem eltűnt, hanem aktuálisan is külföldi terepeken kutatók, tanulók maradnak el a legkevésbé az alkalmazott antropológiai tudás ideális horizontjától? S nem lehet, hogy az

---

² <http://www.fotoklikk.hu/makat3>

antropológiai kutatások terepválasztása épp azért (is) sokszínű, mert a pályázati támogatások, kutatási perspektívák arrafelé vonzzák a pályakezdőket, ahol e perspektívák és diszciplináris tudások jelen vannak, így pedig egyáltalán nem áll, hogy „mivel a végzettség alig használható valamely szakmaspecifikus munkakörhöz, és a képzőhelyek státuszainak száma elenyésző, a végzősök egy idő után valahol eltűnnek”? Ellenkezőleg: mivel épp kutatnak, esetleg itt sincsenek, s mert közvetlen piaci kereslet valóban nincs, mely a friss diplomásokat azon mód fölszívna – a legkevésbé a képző intézményekben és tudományos társaságokban van erre esély! –, talán épp az alkalmazási területeken „tűnnek el”, azaz használják és továbbépítik tudásukat, alkalmasint jelenleg is külföldön... Korosztályi téren egyébiránt a friss végzettek aránya körülbelül annyi volt, mint az 50-60 fölötti korcsoporté (8-10 előadó), tehát a háromötöd többség van a pályafarmálás intenzív szakaszában... – amiből nem következik sem az „amatőrizmus” félsikeres szintje, sem az, hogy ne volna hazai szakmai eredmény, ne volna diplomás sokkal több, mint amennyinek munkaerő-piac is azonnal megvan! De vajon nem arra kell ma már leginkább képezni, miként találja meg egyszerre érdeklődését, támogatóját, terepét és alkalmazkodási esélyét, aki elindul ezen a pályán...? Akár külföldiekkel, akár „nagy öregekkel”, akár segítő közepgenerációval, akár alkalmazási területen...

E szintéren még egy kritikai észrevétel, hovatovább a legsúlyosabb: (állítólag) „nem degradálónak szánt, de mégis egy mai hazai folyamatot szemléltető amatőrizmus mint jelenség összefügg azzal, hogy a konferencia azt mutatta, hogy a kulturális antropológia tényleges jelenlegi hazai alkalmazása, alkalmazhatósága elszakadt a nyugati szociálintropológiai trendektől, amelyekben az antropológia pillanatnyilag egyfajta alkalmazott filozófiává vált”... – írja Lajtai. Ha a szakmai pálya elszánt éltetői és eredményeinek (e konferencián is) felvonultatói nem követik a nyugatiakat, abban talán van némi szégyenletesség – ha evidens értéknek tekintjük, többletként értékeljük, ami nyugati. Tényleg az? Ha bármely „nyugati” hazai alkalmazhatóságát tekintjük, az mennyivel kevesebb, s miért az? Ha Lajtai Nepálban töltött négy hónapot, vagy Dél-Amerikában egy fél évet, abból miért következik, hogy ami „nyugati”, azt kell követni...? /Talán épp Lajtai nem olvassa a nyugati szaktudományok keletiek felé fordulását, vagy e kettő interakcióját a kortárs szakkönyvekben-folyóiratokban...? Nem hinném/. Vagy ha egy szilágysági falu migrációs stratégiáit (Keresztury Ágnes), egy ökofalusi értékrend alakulását (Farkas Judit), egy moldvai csángó adaptációs megoldást (Lajos Veronika), a magyarországi popzene média-diskurzusát (Barna Emília), vagy a bükki szlovák identitás-változást (Tóth Judit Gabriella) kutatja valaki – megfelelő mélységben, kínáló terepkutatási idővel, releváns szakirodalom és nyelv ismeretében... –, az mennyivel „kevesebb”, mint ha valaki a ghánai hagyományos táncok változását (Marton Anikó), srí lankai átkok és áldások rítusait (Leichtman Erna), hindu értékrendet (Szász Orsolya) vagy iszlám diaszpórák fundamentalizmusát (Nagy Terézia) vizsgálja? Miféle nyugatimádati szertartás ez pont olyantól, aki életműve java részét (lásd publikációs jegyzék,³ életrajz⁴) olyan színtereken töltötte, ahol az empíria nem a nyugattól függött, s az esettanulmányok sem kívántak utazást, akkulturációt, kitartó távolmaradást és más egyéb, itt általa elvárt kunsztolást...? Mennyiben lehetnek normaértékű elvárásai tehát az általános orvos, a pszichiáter, a kóros droghasználat vagy az orvostanhallgatók pályaszocializációjának kutatója felől a terepkutató-kultúrakutató-valláskutató (stb.) fiatalok felé vagdalkozva?

³ <http://magtud.semmelweis.hu/dr-lajtai-laszlo/publikacio>

⁴ <http://magtud.semmelweis.hu/dr-lajtai-laszlo/szakmai-oeletrajz>

S merthogy Lajtai egy ágazati szaktudomány (orvosi antropológia) szaktudora, bizonyosan ért ahhoz is, hogy identitást a totonák kofáknál, akrobatikát az akkrai néptáncosoknál vagy keresztény kutatói attitűdöt palesztin kisvárosban hogyan kell kutatni, s annak mennyi a releváns „nyugati” szaktudomány szerinti értéke... (?) Tételezzük, érthet is akár. De a minősítésektől (épp mert ha ért hozzá, meg is értheti) óvakodnia lenne üdvös: „Az előadások teoretikus megalapozottsága általában szinte a nullával volt egyenlő, s a sokszor csakugyan éles megfigyelőképességről tanúbizonyságot tevő kutatóerő az ismertetések gyakran tartotta az intelligens-diplomás utazási élménybeszámoló szintjén. A hazai trend valószínűleg központi eleme, hogy az antropológia művelői, a kutatók nagyrészt el vannak vágva a kurrens antropológiai szakirodalomtól és a nemzetközi szakmai közélettől. Mindez – könnyen lehet – az előnyükre válik. Gyakran sejlettek fel és bontakoztak ki az előadásokból hús-vér emberek és valós, élő társadalmi gyakorlatok, problémák, és az emberiség nem vált (legalábbis itt) egy elitista elefántcsonttorony illusztratív eszközévé”. Tündéri, ahogy a lepofozástól az orrba-dicsérésig elegendő másfél sor..., ahogyan egy húsz perces interpretációból (mondjuk Biczó Gáboréból, Schiller Katáéból, Szelják Györgyéből, Ilyés Zoltánéból?) azonnal kihallja, mennyi „teoretikus megalapozottsága” egyenlő a nullával... – hisz szegények „el vannak vágva a kurrens antropológiai szakirodalomtól” (kicsoda? milyentől? melyiktől?), de hála a sors figyelmének, tompa érzékük legalább közel tartja őket az emberi élővilághoz...!

Igen, köszönjük...! Amint igyekezne rögzíteni, honnan is nézi mindezt, könnyebb volna vallomását értelmezni. Belül áll, mint egyetemi oktató, szakképzett kutató, szakmai konferencia előadója? Vagy felül áll, s rálát erre a kedvesen tipródó álszakmai kocsmára, mely legalább nem teknősháton áll...? Vagy elemző kritikus kívülálló, aki okszerű kapcsolatokat, összehangolható kutatásokat, értelmező közösség esélyeit tekinti fontosnak önmaga és mindannyiunk számára?

Megnyerő összefoglalása ismét csak szép gesztusa a lekezelő atyáskodásnak: „Itt tartunk ma, 2012-ben Magyarországon. 'Hánykolódva, de fennmaradva', fiatalos lendülettel, sok humánus és éles szemű, de mégis kissé felszínes megfigyeléssel a világról és távol a tudomány kurrens trendjeitől”. Miként dönti el vajon, mi az „éles szemű, de mégis kissé felszínes megfigyelés”, és hol van az Ő saját kinevezett origója, melytől távol vannak ezek a kurrens trendeket (??) sikeresen elkerülő szakik...? „Itt tartunk...” – mármint kicsoda tart itt? A kutatók összessége? A szaktudomány? A konferencia előadói köre? Az egyetemek és kutatóintézetek munkatársai? A MAKAT mint Társaság? A kutatók alkalmi sereglete mint lehetséges közösség? S ha indokolt a többes szám, akkor hol van ebben Ő maga...?

Nyelv, jelentésség, belátás-horizont

Az, hogy egy magyar szakmai társasági vándorkonferencián az angol nyelvű előadásokat hiányolja (miközben elismeri, hogy a diplomás fiatalok java része alighanem angolul is előadhatott volna), csak egyike a fölösleges kötözködésnek. Lajtai az általánosítások győzelemittasságával kezeli a program egészét,⁵ melyhez szíve joga észrevételeket fűzni – de ezekből egy impozáns szakmai becsmérést összeállítani (leszámítva a regisztrációs díj és a büfé méltányosságának elismerését), kissé elhamarkodottnak tűnik. S korántsem baj, hogy mint szakmabelinek kritikai észrevételei vannak – ilyesmi hiányérzetekkel az oktatás, a finansziális feltételek

nélküli kutatások, a publikációk specifikus szférába szorulása, a dokumentációs bázisok hiánya, a kézenfekvő könyvellátás biztosítottága és a nemzetközi partnerség intenzív építése is hiányérzet formájában kénytelen szembesülni. De ha a „kurrens” (mi is ez?) szakirodalmat hiányolja –, akkor talán más tárgyról, más objektivációkról, s bizonyos más, másért és másként olvasott, mint Bálint Péter, Nagy Zoltán, Pusztai Bertalan, Szász Antónia, Schneider Kata vagy Kisdi Barbara – vajon miért felejtette el antropológiai alapkurzusa fő szakirodalmi forrását (igaz, ez nem a pszichés zavarok vagy az egészségmegőrzés tematikája volt), Geertz intelmeit, kinek rangja is, belátása is, mersze is, öniróniája is kellő mértékű volt annak leírásához: *A kulturális elemzés (és ebben az értelemben a helyi társadalmak megértése is) „jelentések találgatása (vagy annak kellene lennie), a találgatások értékelése és magyarázó következtetések levonása a leghelyesebb találgatásokból” /.../ „Az etnográfiai leírásnak három jellegzetessége van: értelmező, a társadalmi beszéd folyamatot értelmezi (azaz megpróbálja kiszabadítani esetleges körülményiből), illetve tanulmányozható formában rögzíti – s egy negyedik tulajdonsága, hogy mikroszkopikus (kis szobában is történhetnek nagy események). A leírás során éppúgy nagybetűs realitásokkal kerülünk szembe: Hatalom, Változás, Elnyomás, Munka, Szenvedély, Presztízs, amelyekkel a történészek, politológusok, közgazdászok, szociológusok – csak éppen otthonos környezetben és otthonos formában találunk rájuk”, s épp ez az etnográfia előnye. Hibája viszont, hogy ismeretlen indián törzsek között vagy óceániai szigeten gyűjtött anyagaikat nagy faliterképekre festeni kívánó kutatók becsvágya olyan modellek kifundálásában kapott fontos szerepet, „amelyek a kutatások előrehaladását igazolandó, a helyi igazságoktól az általános elképzelések felé lendültek, s ennnyiben többet ártottak, mint mindaz, amit bírálók – a mintanagyságok megszállottjai (a szociológusok), a mérések fanatikusai (a pszichológusok) vagy a csakis aggregátumokban gondolkodó közgazdászok – egyáltalán ki tudtak találni ellenük”. A „mikrokozmosz modellek” és a „természetes kísérletek” túlzásai: „Vagy égbolt egy homokszemcsében, vagy a lehetőségek messzi túlpártja”...⁶*

Midőn Lajtai a maga mintanagyságait vagy aggregátumait keresi a **Kultúrák és Értékek** témakörében rendezett konferencián, rejtett módon talán épp a Jó és a Rossz definiálásával bajlódik el legtöbbet, de a legkevésbé árnyaltan. Fontos, hogy teszi, s kevés, hogy csak Ő egyedül teszi. Jók és Rosszak helyett a megértések és értelmezések szeretetét kellene legtöbbre tartanunk. Már ha ugyanazon a helyszínen és ugyanakkor jártunk ténylegesen is...

---

⁶ Clifford Geertz 1994 *Az értelmezés hatalma*. Századvég, Budapest, 188-189.